

BİLGİNİN SERÜVENİ
Necati Öner Vadi Yayınları, Ankara 2005, 80 s.

Yakup YÜCE*

Bilgi sorunu ilkçağlardan beri insanoğlunun zihnini meşgul etmektedir. Bilginin ne olduğu, nasıl oluştuğu, bilgi edinirken zihin fonksiyonlarının nasıl rol oynadığı, bilgi türleri, bunların hakikat değerleri ve insan hayatına etkileri hep merak konusu olmuştur. Ancak Türkçe’de özellikle bilgi üzerine yapılan çalışmalar sayıca azdır. İşte biz bilgi konusunu ele alan nicelik olarak küçük, fakat nitelik olarak büyük bir kitabı tanıtmaya çalışacağız. *Bilginin Serüveni* adlı bu eser genel itibarıyla önsöz, altı bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Yazar önsözde; kitapta bilgi sorununu ele aldığını; bu bağlamda bilginin ne olduğu, nasıl oluştuğu, türleri, hakikat değeri ve insan hayatına etkileri konularına değindiğini belirtiyor. Ayrıca çalışmasının aynı zamanda felsefeye giriş mahiyetinde olduğunu ve bunu bilgi kapısından yaptığını belirtiyor.

Bilginin tanımı ve oluşumunun incelendiği birinci bölümde yazar, özellikle bilginin ne olduğunu tartışıyor. Öner’e göre bilgi, var olanın tanınması, başka bir ifade ile var olanı tanıması, onun bilgisine sahip olma ve bir şey hakkında verilen hükümlerdir. Bilgide bir bilen bir de bilinen vardır; içte bilgi, bilenle bilinen arasındaki bir ilişkinin ortaya koyduğu şeydir. Bilenle bilinen arasındaki ilişki insan zihninde vücut bulur. Yazar buradan bilginin oluşumuna geçer ve bilginin menşei konusunda iki farklı görüşün olduğunu belirtir: ilki deneycilik (emprisme) ikincisi de deneye bağlı olmayan doğuştan fikirler yani akılcılıktır (rationalisme). Bilgilerimizi ya doğrudan doğruya; yani algı ve kişisel deneyim ile veya dolaylı yolla; yani çevre, okul, kitap gibi iletişim araçları ile elde ederiz. Yazara göre aslında bilgi edinmek var olanların kavramlarını kazanmaktır. İşte bilginin oluşumu bu kavramların zihinde elde

* SAÜ Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Öğrencisi

edilmesiyle gerçekleşir. Zihin, kavramlar arasında bağ kurarak hükümler verir, hükümler arasında bağ kurarak da çıkarımlar yapar.

İkinci bölümde yazar, bilgi kazanma ve uygulamada zihin faaliyetlerini ve bu bağlamda akıl ilkeleri, gidim ve sezgi ile zihniyet konularını ele alır. Yazara göre bilgi edinme ve uygulamada zihnin bütün fonksiyonları rol oynar: duyum, algı, akıl yürütme, mukayese etme, çağrışım yapma, sezme ve zihniyet. Gerek bilgi edinme ve gerekse kullanmada en büyük rolü oynayan akıldır. Akıl; düşünme, anlama, hüküm verme, çıkarım yapma, olaylar arasında bağlantı kurma yetkisidir. İşte akıl bu fonksiyonları yaparken zorunlu olarak uyduğu ilkeler vardır. Yazar genellikle aklın üç ilkesinden bahsedildiğini belirtiyor: özdeşlik ilkesi, çelişmezlik ilkesi ve üçüncü halin imkânsızlığı ilkesi. Ayrıca bir dördüncü ilkenin varlığına da vurgu yapıyor: Yeter sebep ilkesi ki bu Leibniz'in ilkesidir. Öner'e göre özdeşlik ilkesi, 'A A'dır' veya 'bir şey kendisinin aynıdır' şeklinde ifade edilen, kısaca 'bir şey ne ise odur' diye belirtilen ilkedir. Çelişmezlik ilkesi, 'A A olmayan değildir', başka bir ifade ile 'iki karşıt hüküm aynı anda hem doğru hem yanlış olamaz'. Üçüncü şıkkın imkânsızlığı ilkesi, 'A ile A olmayan arasında üçüncü bir hal yoktur'. Yani bir önerme ya yanlıştır ya doğrudur, ikisinin arasında üçüncü bir hal olamaz. Yeter sebep ilkesi gereğince, yeter bir sebep olmadıkça hiçbir vakanın doğru veya mevcut ifade edilen hiçbir hükmün hakiki olmayacağını, vakıanın niçin böyle olup da başka türlü olmadığını dikkate alırız; fakat bu sebepler çok defa bizce belli değildir.

Gidim ve sezgiyi incelerken yazar zihnin bilgileri eyleme (kullanmaya) hazır duruma getirme ve yeni bilgiler edinmede takdim ettiği iki yolun bulunduğunu, bunların da gidim (discurtion) ve sezgi (intuition) olduğunu savunuyor. Gidim, zihnin bir veya birkaç önermeye dayanarak sonuç çıkarması; sezgi ise zihnin bir şeyi aracı kullanmadan doğrudan doğruya kavramasıdır. Gidim faaliyetlerini üç yolla yapar: Tümdengelim (deduction), tümevarım (induction) ve benzetme (anologie).

Üçüncü bölümde yazar, dil ve dil-düşünce ilişkisini ele alıyor. Dilin, bilinçli olarak meydana getirilmiş toplumsallaşmış bir semboller sistemi olduğunu ve insanın onunla duygu ve düşüncelerini başkasına aktardığını vurguluyor. Düşünce ile birbirini tamamlaması açısından değişmez ilişkisi olan dile farklı işlevler yüklenir ki bunların başında dilin insanın duygu ve düşüncelerini ifade vasıtası olması gelir. Bu vasıta ile insanlar arasında iletişim kurulur ve böylece toplumsal hayat mümkün olur. Yazar dilin yeni bilgi elde etmede

iki rolünün olduğunu iddia ediyor. İlk olarak; dil var olanları temsil ettiği için var olanlar arasındaki düzen dilde de vardır. Herhangi bir var olan yani obje üzerinde çalışırken veya düşünürken o obje sistem içinde kendine yakın olanları çağırır. Bu bakımdan felsefe ve bilimde, yeni bilgiler elde eden düşünmede çağırışım büyük rol oynar. Bir obje veya var olanı temsil eden kelime bu çağırışımı sağlar. İkinci olarak bir dilin sentaksı hükümlerde düşünmenin yolunu çizer ve düşünme boyunca bu yolda ilerler. Yani sentaks düşüncenin biçimini oluşturur.

Bilgi türleri ve bunların açıklamaları dördüncü bölüm içerisinde işleniyor. Yazar, insanın bütün var olanların bilgisini edinme imkânına sahip olduğunu belirterek çok iddialı bir tez ortaya koyuyor. Bilgiler elde edilirken dayanılan kaynak, başvuru yöntem ve kullanmada hedef olarak seçilen amaca göre türlere ayrıldığını ifade ediyor. Din, felsefe, bilim, sanat, günlük ve okült bilgi diye altı tür bilginin olduğunu belirtiyor.

Öner ilk olarak dinsel bilgiyi inceliyor. Ona göre dinsel bilgi kaynağı ve kipliği bakımından diğer bilgi türlerinden ayrılır. Dinin özünü vahiyle bildirilen bilgiler oluşturur. Bu bilginin özü aşkın bir varlık tarafından insana bildirilmiştir. Bu nedenle değişmez mutlak doğru olarak kabul edilir. Dinsel bilgiyi diğer bilgilerden ayıran en önemli özelliğin bu bilgide inanılan hükmün kipliğinin zorunluluk ifade etmesi olduğunu özellikle belirtiyor. Yazara göre felsefi bilgi, herhangi bir bilgi türünün verilerinin doğruluk derecesi, kullanılan yöntemler, bilgisi edinilen varlık türü, farklı bilgi türlerinin birbirleri ile olan ilişkileri ve işlemleri üzerinde eleştirel bir tutumla düşünülerek elde edilen ve diğer bilgilere yol gösterici nitelik taşıyan bir bilgidir. Felsefi bilgi insanın felsefi tutuma girmesini sağlar ki felsefi tutum kendisini şu üç özellikte gösterir: Eleştirel bir zihne sahip olma, var olana bütüncül bir görüşle bakma ve hoşgörülü (toleranslı) olma. Öner, üçüncü bilgi türü olarak bilimsel bilgiyi inceliyor. Bilimsel bilginin en belirgin vasfının sağlamlık ve güvenilirlik olduğunun altını çiziyor. Bilimsel bilgi genel geçerdir. Bütün insanlığın malıdır, objektiftir, insan hayatında çok büyük rol oynar, akli ve sistemli bir bilgidir. İlk çağlardan beri bu nitelikleri taşıyan fakat durmadan değişerek, kendini düzelterek ilerleyen bir bilgi dalıdır. Yazara göre her geçen gün yenilikler ortaya koyan teknoloji bilimin ve dolayısıyla bilimsel bilginin eseridir. Yazar daha sonra sanatsal bilgiyi inceliyor. Sanatın farklı alanlarda farklı ifade yolları kullanarak sezgiye dayalı, duyguya hitabeden kişisel etkinlik olduğunu belirtiyor. Ona göre sanattan başka bilgi türleri ifade vasıtası olarak dili kul-

lanırken şiir dışındaki sanat dalları ise ya sesler ya renkler ya da maddenin farklı şekillerini ifade vasıtası olarak kullanırlar. Sanatsal bilgiyi diğer bilgi türlerinden ayıran en önemli noktanın subjektif olmak olduğunu ifade ediyor. Ayrıca işlev olarak diğer bilgi türlerinden ayrı olduğunu ifade ediyor. Sanatın işlevinin estetik duygusunu tatmin ve kişiyi belli bir ruh haline sokmak olduğunu belirtiyor. Öner beşinci bilgi türü olarak günlük bilgiyi ele alıyor. Günlük bilgi en çok başvurulan bilgi türüdür yazara göre. Her türlü günlük işlerde kullanılır ve olgusaldır. Fakat bilim gibi düzenli ve genel geçer değildir. Yazar bu bölümde son olarak okkült bilgiyi inceliyor. Okkült bilginin büyüsel zihniyetin meydana getirdiği ve kullandığı bilgi olduğunu belirtiyor. Genellikle gizli varlıkların insan hayatına karışması ve bazı kişilerin bunlarla temas edip bilgi elde edebilecekleri inancına dayanır. Büyücülerin, medyumların, münecimlerin ortaya koydukları bilgiler okkült bilgilerdir.

Beşinci bölümde yazar özgürlük konusunu irdeliyor. Özgürlüğün bir yaşantı hali olduğu ve duygusal hayatla bağının bulunduğunu belirtiyor. Özgürlüğü incelemesinin bilgiyle bağlantısının bulunmasından kaynaklandığını ifade ediyor. Yazara göre bizim eylemlerimizi tayin eden kullandığımız bilgilerdir. Eylemde bulunurken yerine göre altı bilgi türünden birini kullanırız. Herhangi bir amacı gerçekleştirmek için bilgi kullanırken, bilgi ile eylem arasındaki ilişki takıntısız değildir. İnsan bilgisini kullanırken iç ve dış etkilerin etkisi altındadır, tam özgür olarak bilgisini kullanamaz. Yazar bu durumun bilgi ile insanın özgürlüğü arasındaki ilişkinin incelemesinin gerekliliğini doğurduğunu iddia ediyor. Öner'e göre seçim özgürlüğün temel ögesidir, seçimden sonra eylem gelir. Böylece özgürlüğün seçme özgürlüğü ve eylem özgürlüğü olarak ikiye ayrıldığını savunuyor.

Altıncı bölümde sorumluluk konusu inceleniyor. Yazar sorumluluğun bir eylemde ortaya çıkacak sonucun yüklenilmesi olduğunu altını çiziyor. Başka bir ifade ile bir kişinin yaptığı işin sonucunu kabullenmesi olduğunu belirtiyor. Bilgiyle özgürlük arasındaki bağ gibi özgürlükle de sorumluluk arasında bir bağın bulunduğunu iddia ediyor. Sorumluluğun üç otoriteye karşı olabileceğini savunuyor: Allah'a, devlete ve topluma. Bu durumda dini, hukuki ve ahlaki sorumlulukların doğduğunu ifade ediyor.

Sonuç bölümünde yazar, var olanların bilgilerinin dil vasıtasıyla korunduğu ve nesilden nesile aktarıldığı tezi üzerinde duruyor. Var olanı tanımada ve gittikçe derinliğine yeni bilgiler elde etmede başta gelen bilgi türünün bilim olduğunu özellikle vurguluyor. Bilimsel bilgide hayret uyandıracak

tarzda değişmenin ve ilerlemenin olduğunu ifade ediyor. Diğer bilgi türlerinde de değişmelerin olduğunu fakat büyük gelişmelerin olmadığını savunuyor. Son olarak; bilgilerin bizi yönlendiriyor gibi gözüktüğü fakat bilginin nötr, tek başına ne iyi ne kötü, ne faydalı ve ne de zararlı olduğunu, onu iyi veya faydalı, kötü veya zararlı yapanın bizler olduğunu iddia ediyor.

Sonuç olarak bu çalışma, bilginin mahiyeti, türleri, oluşumu ve insan hayatına etkilerini ele alan bir çalışmadır. Eser tam bir orijinallik özelliği gösteriyor. Çünkü işlediği konuları kendi anlayışına ve düşüncelerine göre değerlendiriyor. Ele aldığı konuları kısa ve öz anlatımıyla ve kullandığı Türkçe ifadeleriyle de bir ilki teşkil ediyor. Türkçenin felsefe dili olarak kullanılmasına teşvik bağlamında katkı sağlıyor. Ayrıca bilgi ile özgürlük ve sorumluluk arasındaki bağı açıklayarak insana özgürlüğü ve sorumluluğunu hatırlatıyor. Bir bilgi kitabında özgürlüğü ve sorumluluğu sorgulayarak da bizlere bilgilerimizi sorgulamamız gerektiğini ima ediyor: İnsanın bilgileri ne kadar güvenilir bilgi...